

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FRAZELOGIZMLAR TEZAURASINI YARATISHNING LINGVISTIK TAHLILI (ZONIM QATNASHGAN FRAZELOGIZMLAR MISOLIDA)

Topvoldiyeva Barnoxon Ravshanboy qizi

Farg‘ona shahar 17-maktab

Ilmiy rahbar: G‘aniyeva Dildoraxon Azizovna

Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi zoonim komponentli frazeologik birliklarni tezaurus asosida tizimlashtirish va ularning lingvistik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish masalasi tadqiq etiladi. Tadqiqotda zoonim ishtirokidagi frazeologizmlarning semantik, strukturaviy, lingvomadaniy va kognitiv xususiyatlari tahlil qilinadi. O‘zbek va ingliz tillaridagi zoonimik frazeologizmlarning umumiy va milliy-madaniy jihatdan farqli xususiyatlari qiyoslanadi. Tadqiqot natijalari zoonimik frazeologizmlarni semantik guruhlar asosida tasniflash hamda ular uchun tezaurus modelini shakllantirish imkoniyatlarini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: frazeologizm, zoonim, zoonimik frazeologizm, tezaurus, frazeografiya, qiyosiy tahlil, semantika, lingvomadaniyat, kognitiv lingvistika

LINGUISTIC ANALYSIS OF CREATING A THESAURUS OF PHRASEOLOGISMS IN UZBEK AND ENGLISH (BASED ON PHRASEOLOGISMS CONTAINING ZOONYMS)

Topvoldiyeva Barnoxon Ravshanboy qizi

Fergana City School No. 17

Scientific Supervisor: G‘aniyeva Dildoraxon Azizovna

Fergana State University

Abstract: This article examines the systematization of phraseological units with zoonymic components in Uzbek and English through a thesaurus-based approach and provides a comparative linguistic analysis. The study identifies both common features and national-cultural differences between zoonymic phraseological units in Uzbek and English. The findings provide a basis for classifying zoonymic phraseological units into semantic groups and developing a thesaurus model for their systematic representation.

Keywords: phraseological unit, zoonym, zoonymic phraseology, thesaurus, phraseography, comparative analysis, semantics, linguoculture

1. Kirish (Introduction)

Frazeologik birliklar tilning eng obrazli va milliy-madaniy jihatdan boy qatlamini tashkil etadi. Ular xalqning tarixiy tajribasi, mentaliteti va qadriyatlarini aks ettiradi. Frazeologik birliklar tilning boy obrazli qatlamini tashkil etadi va xalq tafakkurining yuksak darajadagi badiiy ifodasi hisoblanadi. Frazeologizmlar o'zining semantik rang-barangligi, ko'chma ma'no qatlamlari va emotsional baholovchanligi bilan tilning milliy ruhi va estetik salohiyatini aks ettiradi [1: 8].

Frazeologik birliklarning tarkibida ko'plab zoonimlar, ya'ni hayvonot olamiga oid nomlar alohida o'rin egallaydi. Hayvon nomlari asosida yuzaga kelgan frazeologik ifodalar inson hayoti, fe'l-atvori, psixologik holati va jamiyatdagi mavqeyini kinoyali, emotsional va ko'chma ma'noda ifodalash imkonini beradi. Tilshunoslikda zoonim frazeologik birliklar tadqiqi keng ko'lamli semantik, stilistik, kognitiv va lingvokulturologik yondashuvlar asosida olib borilmoqda.

2. Adabiyotlar sharhi (Literature Review)

Frazeologiya va zoonimik birliklarning semantik hamda lingvomadaniy tadqiqi bo'yicha ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan e'tiborga molik ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Xususan, V.V. Vinogradov frazeologik birliklarning semantik bo'linmasligi va ularning tilda tayyor lisoniy birlik sifatida mavjudligini asoslab berdi [1]. Muallifning ushbu nazariy qarashlari zoonim komponentli iboralarning ham ko'chma va emotsional-baholovchi xarakterini tushunishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. A.V. Kunin ingliz tili frazeologiyasini tizimli tadqiq etib, ularni frazeografik tavsiflash va lug'at shakliga keltirish tamoyillarini ishlab chiqdi [2]. Olimning frazeologik iboralarning ekvivalentligi hamda strukturaviy-semantik tasnifi borasidagi qarashlari o'zbek va ingliz tillaridagi zoonimik iboralarni qiyoslashda alohida ahamiyat kasb etadi.

A.P.Cowie frazeologiyaning amaliy va nazariy masalalarini o'rganib, iboralarning matn va muloqotdagi vazifalarini tahlil qilgan [3]. Kognitiv tilshunoslik sohasida G. Lakoff va M. Johnson metafora nazariyasini ilgari surib, inson fikrlash tizimi va tildagi ko'plab obrazli iboralar kognitiv metaforalarga asoslanishini isbotlaganlar [4]. F. Sharifian esa lingvokulturologiya va madaniy kognitivizm doirasida til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni, ya'ni madaniy konseptualizatsiyani o'rgangan [5]. O'zbek tilshunosligida Z. Eshonqulova o'zbek tilidagi frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlari va ularning semantik-stilistik imkoniyatlarini atroflicha tahlil etgan [6].

Ushbu tadqiqotchilarning qarashlariga tayanib, zoonim komponentli iboralarni shunchaki lug'aviy ro'yxat shaklida emas, balki ularning konseptual mazmuni va tillararo ekvivalentlarini birlashtiruvchi tezaurus modelida tadqiq etish tizimli yondashuv hisoblanadi.

3. Tadqiqot metodologiyasi (Methods)

Tadqiqotda qiyosiy, semantik, strukturaviy, komponent va lingvomadaniy tahlil metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy metod orqali ikki tildagi zoonimik frazeologizmlarning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Zoonimlar frazeologik birliklar tarkibida quyidagi vazifalarni bajarishi kuzatildi:

- Metaforik obraz yaratish;
- Inson xatti-harakatlarini baholash;
- Tanqidiy va kinoyaviy ma'no yuklash.

4. Natijalar va muhokama (Results and Discussion)

O'zbek va ingliz tillaridagi zoonim komponentli frazeologik birliklarni qiyosiy o'rganish natijasida hayvon nomlari ishtirokidagi iboralar har ikki tilda ham xalqning obrazli tafakkurini aks ettirishi aniqlandi.

1-jadval.

O'zbek va ingliz tillaridagi zoonimik frazeologizmlarning tezaurus modeli

Zoonim	Frazeologik birlik	Ko'chma ma'no	Semantik guruh	Inglizcha ekvivalent
It	Itday charchamoq	Juda qattiq charchamoq	Inson holati	be dog-tired
Ot	Otday ishlamoq	Tinimsiz va ko'p ishlamoq	Mehnatsevarlik	work like a horse
Qo'y	Qo'y og'zidan cho'p olmagan	Juda yuvosh, beozor	Xarakter	as gentle as a lamb
Tulki	Tulkining ayyorligi	Ayyor, hiylakor bo'lish	Xarakter	as sly as a fox
Sher	Sher yurak	Juda jasur	Xarakter	lion-hearted
Bo'ri	Bo'riday och	Juda qattiq och	Inson holati	as hungry as a wolf
Mushuk	Mushukday yashirinmoq	Sezdirmay harakat qilmoq	Xulq-atvor	move like a cat
Eshak	Eshakday qaysar	O'ta qaysar	Xarakter	as stubborn as a donkey

Jadvalda zoonimik frazeologik birliklar zoonim komponenti, ko'chma ma'nosi, semantik guruhi va ingliz tilidagi ekvivalenti asosida tizimlashtirildi. Bunday tezaurus modeli birliklar o'rtasidagi semantik aloqalarni ko'rsatish imkonini beradi. Tahlil jarayonida zoonim komponentli frazeologizmlarni insonning xarakter-xususiyatini ifodalovchi, tashqi ko'rinish va ijtimoiy munosabatlarni aks ettiruvchi guruhlariga ajratish mumkinligi aniqlandi.

5. Xulosa (Conclusion)

O'zbek va ingliz tillaridagi zoonim komponentli frazeologizmlarni qiyosiy tahlil qilish ushbu birliklarning xalqning milliy-madaniy tafakkurida muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, har ikki tilda ham hayvon nomlari insonning

xarakteri va hayotiy holatlarini obrazli tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Taklif etilgan tezaurus modeli frazeologik birliklarning tizimli tavsifini berish hamda ikki til o'rtasidagi frazeologik muvofiqliklarni ochib berishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv kelgusida elektron frazeologik lug'atlar yaratish uchun amaliy va me'yoriy baza bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vinogradov V.V. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. - Москва, 1946.
2. Kunin A.V. Курс фразеологии современного английского языка. - Москва: Высшая школа, 1986.
3. Cowie A.P. Phraseology: Theory, Analysis, and Applications. - Oxford: Clarendon Press, 1998.
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. - Chicago: University of Chicago Press, 1980.
5. Sharifian F. Cultural Linguistics: Cultural Conceptualisations and Language. - Amsterdam: John Benjamins, 2017.
6. Eshonqulova Z. O'zbek tilida frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari. - Toshkent.